

РОЗДІЛ III. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОСОБИСТІСНОГО І ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

УДК 37.013.42: 316.356.2-057.87

Б. Л. Антонян-Шевчук

СТУДЕНТСЬКА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті розкрито сутність поняття «студентська сім'я», наведено статистичну інформацію щодо кількості студентської молоді в Україні. Автором представлено результати теоретичного аналізу соціальних характеристик студентських сімей та розглянуто переваги створення сім'ї у студентські роки.

Ключові слова: сім'я, шлюб, молодь, студентство, молода сім'я, студентська сім'я.

Постановка проблеми. Питання вивчення сім'ї як соціального явища не втрачає актуальності і сьогодні, оскільки стан благополуччя сім'ї вказує на загальний стан справ в окремій державі. На сучасному етапі розвитку суспільства сім'я є невід'ємним чинником соціалізації будь-якої людини. Сім'я була і залишається пріоритетною цінністю багатьох людей, проте через негативні явища, що побутують у суспільстві, у наш час вона перебуває у глибокій кризі та потребує допомоги відповідних фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення проблем шлюбу, сім'ї та сімейних відносин зверталися класики зарубіжної педагогіки та психології, підтвердження знаходимо у працях П. Блонського, Я. Коменського, А. Макаренка, П. Лесгафта, Дж. Локка, І. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинського та ін. Соціально-педагогічна діяльність з сім'єю є предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Проблема соціально-педагогічної діяльності з сім'єю займаються такі науковці, як Т. Алексєєнко, І. Братусь, Г. Лактіонова, А. Капська, Н. Комарова, І. Пеша та ін.

Студентська сім'я в Україні на даний час залишається захищеною в недостатній мірі, оскільки вона ще немає свого статусу. Якщо сім'я часто виступає предметом філософських, соціологічних, педагогічних та психологічних наукових праць, то студентська сім'я рідко була предметом окремого соціально-педагогічного дослідження.

Метою даної статті є з'ясування сутності поняття «студентська сім'я» та аналіз її соціальних характеристик.

Виклад основного матеріалу. Найчастіше студентську сім'ю розглядають як окремий вид молоді сім'ї, що має певні особливості (Л. Михайлова, Г. Муратова, С. Савченко, Є. Шеховцов та ін.). Їх об'єднують спільні риси, однак існують і розбіжності. Тому постає питання про виокремлення студентської сім'ї із групи молодих сімей з метою з'ясування особ-

ливостей першої та їх подальшого врахування при плануванні соціально-педагогічної діяльності.

В українському законодавстві молоддю вважаються громадяни віком від 14 до 35 років. За даними Державної служби статистики в Україні налічується близько 15 млн. 407 тис. людей молодого віку, а це приблизно третина населення всієї країни.

Основна маса молоді України навчається у вузах, тобто є студентами. В Україні студент – це особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого навчального закладу та навчається за денною (очною), вечірньою, заочною, дистанційною формами навчання з метою здобуття певних освітнього й освітньо-кваліфікаційного рівнів. Студентство України складає молодь віком, переважно, від 17 до 22 років. За даними Державної служби статистики України на початок 2013/2014 навчального року налічувалось 478 вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації та 325 – III-IV рівнів акредитації, де навчаються відповідно 329 000 та 1 723 700 студентів, що разом становить 4,5% чисельності населення країни [8].

Період студентства – це час динамічних змін і розвитку особистості людини у різних напрямках. Цей період має своє інституційне оформлення, що дозволяє розглядати студентство як особливу соціально-вікову групу, якій притаманні специфічні соціальні й психологічні риси, оскільки їх світобачення, соціально-економічне та політичне становище лише формуються або перебувають у стані становлення [3].

Як зазначають дослідники А. Багаутдінов та Л. Сафіна, такі фактори, як широкі можливості вибору шлюбного партнера під час навчання, схожість ціннісних орієнтацій, спільність багатьох життєвих цілей та інтересів та оптимальний вік для народження дітей вказують на те, що студентські роки – це не тільки час для здобуття вищої професійної освіти, але і сприятлива пора для створення сім'ї [2]. У міру руху від першого до п'ятого курсу частка студентів, які вступають до шлюбу, збільшується.

Для з'ясування сутності поняття «студентська сім'я» звернемося до результатів наукової діяльності авторів, що займалися цим питанням, та до законодавства України.

Л. Михайлова відзначає, що у соціально-педагогічній літературі вивчення сім'ї відбувається у трьох напрямках: 1) розуміння сім'ї як соціального інституту, 2) розуміння сім'ї як малої соціальної групи та 3) розуміння сім'ї як системи відносин. У вітчизняній соціально-педагогічній літературі сім'я виступає, насамперед, провідним чинником соціалізації на мікрорівні [5].

На сьогодні в соціально-педагогічній науці розроблена типологія сім'ї. Студентські сім'ї входять до загальної чисельності молодих сімей.

Як зазначається у Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (ст.1) N 2998-ХІІ від 5 лютого 1993 року (із змінами, внесеними згідно із Законом N 1659-IV від 23.03.2004), молода сім'я – це подружжя, в якому вік чоловіка та дружини не перевищує 30 років, або неповна сім'я, в якій мати (батько) віком до 30 років.

У Розпорядженні кабінету міністрів України від 14 березня 2001 р. N 92-р «Про заходи щодо підтримки становлення та розвитку студентської сім'ї» дане таке визначення: «студентська сім'я – подружжя, яке навчається у вищому навчальному закладі з відривом від виробництва».

Звернемо увагу на результати нещодавніх наукових досліджень, об'єктом яких виступають студентські сім'ї, як це представлено в табл.1.

Як видно із таблиці 1, більшість науковців схиляються до думки, що студентську сім'ю характеризують такі ключові особливості:

- вік – 17-23 роки
- форма навчання – денна
- офіційно зареєстрований шлюбний союз
- обоє членів подружжя є студентами.

На жаль, на сьогодні, як нам відомо, немає єдиної бази реєстрації кількості студентських сімей в Україні. Такі статистичні дослідження проводяться лише на рівні окремих регіонів, або, найчастіше, на рівні окремих вищих навчальних закладів. Дана проблемна ситуація частково зумовлена відсутністю чіткого уявлення про те, яку саме сім'ю слід вважати студентською.

Аналізуючи результати наукової діяльності авторів із таблиці 1, можна виокремити такі протиріччя у розмінні сутності студентської сім'ї: чи можна вважати сім'ю студентською, якщо 1) лише один з її членів є студентом, 2) члени сім'ї навчаються за заочною, вечірньою або дистанційною формою навчання, 3) сімейні стосунки не зареєстровані юридично, тобто це консенсуальний шлюб.

У нашому дослідженні ми будемо дотримуватися думки, що студентська сім'я – це офіційно зареєстрований шлюбний союз між юнаком та дівчиною, які є студентами денної форми навчання вищого навчаль-

ного закладу, або неповна сім'я, до складу якої входить дитина та один із батьків (батько чи мати), який є студентом денної форми навчання вищого навчального закладу.

За результатами аналізу статистичної інформації усі студентські сім'ї можна об'єднати у дві групи за ознакою наявності дітей (ті, що мають дітей і ті, що не мають дітей).

У сучасному українському суспільстві побутує стереотипне уявлення щодо нестабільності студентських шлюбів. Досить часто «несімейні» студенти хибно вважають, що створення сім'ї, обов'язки членів подружжя та народження дитини негативно впливатимуть на процес навчання. Проте, результати досліджень українських та російських науковців свідчать про існування ряду позитивних наслідків створення сім'ї у студентські роки. Зокрема, як зазначають Т. Турчина і С. Горбунов, у сімейних студентів відзначається більш серйозне ставлення до процесу навчання, такі студенти більше зорієнтовані на досягнення успіхів у професійній праці та планують після закінчення навчального закладу працювати за обраним фахом.

Укладання шлюбу в цей період впливає на становлення особистості студента, дозволяє відчутти на собі відповідальність перед сім'єю, викладачами та суспільством в цілому. Сімейний стан позитивно впливає і на ціннісні орієнтації студента, сприяє розвитку та задоволенню соціальних потреб. Також однією із важливих переваг створення сім'ї у студентські роки дослідники вважають можливість безперервного процесу трудової діяльності та побудови власної кар'єри після закінчення навчального закладу, адже вже не потрібно відволікатися на пошуки подружнього партнера [10].

Дослідниці Т. Баландіна та С. Зайцева акцентують увагу на тому, що спільне проживання двох молодих людей зі схожими соціально-економічними проблемами дозволяє їм вирішувати психологічні проблеми адаптації до нових умов життя. Незважаючи на побутову невлаштованість студентської сім'ї, поєднання сімейних обов'язків та навчальної діяльності, інші труднощі, студентський шлюб вирішує ще одну важливу проблему – сексуальну задоволеність [3].

Оскільки у студентській сім'ї обоє подружніх партнерів належать до однієї соціальної групи – студентства, така сім'я вирізняється спільністю інтересів її членів, планів щодо майбутньої професійної діяльності та народження дитини, схожістю моральних установок, норм та цінностей, одночасним утвердженням життєвих позицій та світогляду чоловіка та дружини. Перераховані чинники вказують на одну із відмінних рис студентської сім'ї – її соціально-однорідний гомогенний характер. Ще однією відмінною рисою студентських сімей виступає їхня витримка та стійкість.

Таблиця 1

Сутність поняття «студентська сім'я»

Сутність поняття	Автор
«Під студентською сім'єю в дослідженні нами розумілася така сім'я, в якій обоє членів подружжя – студенти денного відділення вищого навчального закладу, тобто гомогенна (однорідна) за соціальним станом чоловіка і дружини. Це молода сім'я, в якій членам подружжя не більше 28 років, а стаж сімейного життя не перевищує 5 років.» [1].	Авдєєва Л. М.
«Студентська сім'я – це сім'я, в якій обоє членів подружжя – студенти денного відділення вузу» [2].	Багаутдінов А. М., Сафіна Л. З.
«Говорячи про студентську сім'ю, маємо на увазі не тільки офіційно зареєстровані шлюби між студентами, але, і те, що наразі поширено, «цивільні шлюби»» [3].	Баландіна Т. Ю., Зайцева Є. В.
«Студентська сім'я - шлюбний союз, у якому хоча б один з його членів є студентом денного відділення вищого навчального закладу. Студентську сім'ю можна розглядати як різновид молоді сім'ї.» [5].	Михайлова Л. М.
«Термін «студентська сім'я», виходячи з цілей та завдань дослідження, розуміється автором, як тип молоді сім'ї, в якій обоє членів подружжя – студенти денної форми навчання вищого навчального закладу, які перебувають в офіційно зареєстрованому шлюбі, і вік подружжя не перевищує 25-ти років.» [6].	Муратова Г. М.
«Студентська сім'я – молода сім'я, яка складається з членів подружжя – студентів (віком, як правило, 17-22 роки) і яка має у зв'язку із цим певні проблеми свого розвитку.» [7].	Савченко С. В.
«Під студентською сім'єю розуміємо таку сім'ю, у якій подружжя – студенти, тобто гомогенна (однорідна) щодо соціального статусу, подружжю не більше 28 років, а стаж сімейного життя не перевищує 5 років.» [9].	Скоромна О. П.
«Під «студентською сім'єю» мається на увазі сім'я, в якій один із членів подружжя, або двоє являються студентами університету і перебувають у будь-якому виді шлюбного союзу (офіційно зареєстрованому чи фактичному шлюбі).» [10].	Турчина Т. К., Горбунов С. Н.
«Сутність поняття «студентська сім'я» відображає шлюбний союз між дівчиною та юнаком, які є студентами очної форми навчання вищого навчального закладу» [11].	Фаринич О. Ю., Щербан Т. Д.
«Студентська сім'я – це різновид молоді сім'ї, тому вона володіє багато в чому схожими проблемами та особливостями.» [12].	Шеховцов Є. В.

Як і кожна молода сім'я, студентські сім'ї стикаються з такими ж труднощами, що викликані фізичною та психологічною адаптацією членів подружжя один до одного, відігриванням нових для студентів соціальних ролей та розподілом сімейних обов'язків. Але, оскільки діяльність чоловіка та дружини одночасно спрямована переважно на навчання, студентські сім'ї характеризуються високим рівнем задоволеності сімейним життям через спільність інтересів та поглядів, а життєві плани та цілі таких молодих людей пов'язані, в першу чергу, із благополуччям сім'ї, як матеріальним, так і духовним [4].

Студентські сім'ї, порівняно з іншими типами сімей, вирізняються також тим, що вони економічно залежні від батьків, оскільки основними джерелами прибутків для більшості молодих пар є стипендія та фінансова підтримка батьків з боку чоловіка та дружини [2]. У своєму дослідженні «Сучасна студентська сім'я: особливості та проблеми функціонування» Н. Лагойда зазначає, що у більшості випадків студенти серед джерел доходів вказують: зарібок чоловіка (46,8%), зарібок обох членів подружжя (43,3%), матеріальну підтримку батьків (19,6%), стипендію та зарібок дружини (5,3 %). Майже кожна четверта жінка і кожен третій чоловік у студентській сім'ї під-

робляють, але виконують в основному низькооплачувану роботу. Аналіз відповідей сімейних студентів показує, що у більшості випадків стан матеріальної забезпеченості студентських сімей значною мірою залежить від батьківської допомоги. Така ситуація створює потребу утримання, що є характерною рисою студентської сім'ї [4].

У наш час особливої гостроти для членів студентського подружжя набуває житлове питання, можливість працевлаштування, поєднання навчальної та трудової діяльності, актуальність психолого-педагогічної підготовки молоді до створення сім'ї. Для успішного вирішення основних проблем, з якими стикаються студентські сім'ї, необхідна послідовна та ефективна програма їх підтримки з боку соціальних служб, громадських організацій, адміністрації вищого навчального закладу та держави в цілому, що виступатиме предметом нашого подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авдеева Л. Н. Психолого-педагогическое сопровождение студенческой семьи : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Л. Н. Авдеева. – Астрахань, 2009. – 25 с.
2. Багаутдинов А. М., Сафина Л. З. Современная студенческая семья как объект социологического исследования / А. М. Багаутдинов, Л. З. Сафина // Вестник Башкирского университета – 2010. – Т 15. – № 4. – С. 1282-1284.
3. Баландина Т. Ю., Зайцева Е. В. Студенческая семья как экономическая категория / Т. Ю. Баландина, Е. В. Зайцева // Вестник УРФУ: серия: экономика и управление – 2006. – № 9. – С. 175-179.
4. Лагойда Н. Г. Современная студенческая семья: особенности и проблемы функционирования / Н. Г. Лагойда // Вестник Бурятского государственного университета – 2009. – № 5. – С. 247-253.
5. Михайлова Л. М. Основні напрямки соціально-педагогічної роботи зі студентськими сім'ями / Л. М. Михайлова // Соціальна педагогіка : теорія і практика. – 2006. – №3. – С. 74-79.
6. Муратова Г. М. Студенческая семья в условиях системных изменений российского общества : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. соц. наук : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / Г. М. Муратова. – М., 2011. – 28 с.
7. Савченко С. В. Соціально-педагогічна підтримка студентської сім'ї / Соціальна робота в

Висновки та перспективи подальших досліджень.

- студентську сім'ю найчастіше розглядають як окремих членів молоді сім'ї, що має певні особливості;
- студентську сім'ю характеризують такі ключові особливості, як вік її членів – 17-23 роки, форма навчання – денна, офіційно зареєстрований шлюбний союз, в якому обоє членів подружжя є студентами;
- укладання шлюбу в період навчання позитивно впливає на ціннісні орієнтації студента, сприяє розвитку та задоволенню соціальних потреб, дозволяє відчувати відповідальність та створює умови для безперервної трудової діяльності;
- відмінними рисами студентської сім'ї є її соціально-однорідний гомогенний характер, витримка та стійкість, високий рівень адаптивності та задоволеності сімейним життям, економічна залежність від батьків.

Україні : теорія і практика / С. В. Савченко // Науково-методичний журнал – 2009. – № 1. – С. 21-28.

8. Статистична інформація [Електронний ресурс] : Державна служба статистики України – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

9. Скоромна О. П. Студентська сім'я як об'єкт соціально-педагогічної діяльності / О. П. Скоромна // Соціальна педагогіка: теорія та практика : щокв. теорет.-практ. журн. / Луган. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Луганськ : ЛНУ ім. Т. Шевченка, 2013. – N 3. – С. 32-38.

10. Турчина Т. К., Горбунов С. Н. О студенческих семьях среди выпускников лечебного факультета / Т. К. Турчина, С. Н. Горбунов // Сибирское медицинское обозрение – 2009. – Т. 60. – № 6. – С. 99-102.

11. Фаринич О. Ю., Щербан Т. Д. Психологічні особливості студентських сімей / О. Ю. Фаринич, Т. Д. Щербан // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 21. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. – С. 713-724.

12. Шеховцов Е. В. Современная российская студенческая семья: социокультурный анализ : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. соц. наук : спец. 22.00.06 «Социология культуры» / Е. В. Шеховцов. – Ставрополь, 2009. – 35 с.

REFERENCES

1. Avdeeva, L.N. (2009). *Psikhologo-pedagogicheskoe soprovozhdeniie studencheskoi semi [Psychological and educational support student's family]*. Extended abstract of candidate's thesis. Astrahan [in Russian].
2. Bagautdinov, A.M., & Safina, L.Z. (2010). *Sovremennaiia studencheskaia semia kak obiekt sotsiologicheskogo issledovaniia [Modern student's family as an object of sociological research]*. *Vestnik Bashkirskogo universiteta – Bashkir University Gazette*. (Vol. 15), (pp. 1282-1284) [in Russian].

3. Balandina, T.Yu., & Zaitseva, E.V. (2006). *Studentcheskaia semia kak ekonomicheskaiia* [Student's family as an economic category]. *Vestnik URFU: seriia: ekonomika i upravleniie – URFU Gazette: series: economics and management*, 9, 175-179 [in Russian].
4. Lagoida, N.G. (2009). *Sovremennaia studentcheskaia semia: osobennosti i problemy funktsionirovaniia* [Modern student's family: features and functionality problems]. *Vestnik Buriatskogo gosudarstvennogo universiteta – The Buriat State University Gazette*, 5, 247-253 [in Russian].
5. Myhailova, L.M. (2006). *Osnovni napriamky socialno-pedagogichnoi roboty zi studentskymy simiamy* [Main directions of social and educational work with student families]. *Socialna pedagogika: teoriia i praktyka – Social Pedagogy: Theory and Practice*, 3, 74-79 [in Ukrainian].
6. Muratova, G.M. (2011). *Studentcheskaia semia v usloviakh sistemnykh izmenenii rossiiskogo obshchestva* [Student's family in terms of systemic changes in Russian society]. Extended abstract of candidate's thesis. Moscow [in Russian].
7. Savchenko, S.V. (2009). *Socialno-pedagogichna pidtrymka studentskoi simi* [Socio-pedagogical support student's family]. *Sotsialna robota v Ukraini: teoriia i praktyka – Social Work in Ukraine: Theory and Practice*, 1, 21-28 [in Ukrainian].
8. *Statystychna informaciia* [Statistical Information]. (n.d.). ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
9. Skoromna, O.P. (2013). *Studentska simia yak ob'iekt socialno-pedagogichnoi diialnosti* [Students family as an object of social and educational activities]. *Socialna pedagogika: teoriia ta praktyka – Social Pedagogy: Theory and Practice*. Lugans'k: LNU Im. T. Shevchenka, 3, 32-38 [in Ukrainian].
10. Turchina, T.K., & Gorbunov, S.N. (2009). *O studentcheskikh semiakh sredi vypusknikov lechebnogo fakulteta* [About student families of graduates of the medical faculty]. *Sibirskoe meditsinskoie obozreniie – Siberian medical review*. (Vol. 60), 6, 99-102 [in Russian].
11. Farynych, O. Yu., & Shherban, T.D. (2013). *Psyhologichni osoblyvosti studentskykh simei* [Psychological characteristics of students' families]. S. D. Maksymenko, L.A. Onufrieva (Ed.). *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*. (Vol. 21), (pp. 713-724). Kamianets-Podilskii: Aksioma [in Ukrainian].
12. Shekhovtsov, E.V. (2009). *Sovremennaia rossiiskaia studentcheskaia semia: sotsiokulturnyi analiz* [Modern Russian student's family: a sociocultural analysis]. Extended abstract of candidate's thesis. Stavropol, [in Russian].

Б. Л. Антонян-Шевчук

СТУДЕНЧЕСКАЯ СЕМЬЯ КАК ОБЪЕКТ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

В статье раскрыта сущность понятия «студенческая семья», приведено статистическую информацию о количестве студенческой молодежи в Украине. Автором представлены результаты теоретического анализа социальных характеристик студенческих семей и рассмотрены преимущества создания семьи в студенческие годы.

Ключевые слова: семья, брак, молодежь, студенчество, молодая семья, студенческая семья.

B. L. Antonian-Shevchuk

STUDENT'S FAMILY AS AN OBJECT OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL ANALYSIS

The family is an integral factor in the socialization of any person. However, due to negative phenomena that are prevalent in society nowadays it is in deep crisis and needs the help of specialists. Such category as students' family in Ukraine is not sufficiently protected, as it still does not have a status. The article examines the concept of "students' family" and analyzed its social characteristics. To understand the essence of the concept "students' family" author researched the results of scientific research activity of experts and normative acts of Ukraine. Often students' family is seen as a separate type of young family that has certain features. Students' family has following key features: its members – 17-23 years old, stationary type of learning, officially registered marriage in which both spouses are students. In Ukraine students' family problems include housing, employment opportunities, a combination of education and work, the relevance of psychological and pedagogical training of young people for a family life. Marriage while studying has beneficial effects on the value orientation of students, promotes the development and implementation of social needs, allows you to experience the responsibility and create conditions for continuous work. Distinctive features of the students' family are its socially homogeneous character, endurance and resilience, the high level of adaptability and satisfaction with family life, economic dependence on parents. Nowadays especially acute for members of the student's spouse acquires housing, employment opportunities, combining learning and work, the relevance of psychological and pedagogical training of young people for a family. To solve the basic problems faced by the student's family needed a consistent and effective application of support from social services, NGOs, the administration of higher education and the state as a whole, will act as the subject of our further research.

Keywords: family, marriage, youth, students, young family, the students' family.

Подано до редакції 14.04.2014